

УДК 378.14:004:331.546

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВЕРИФІКАЦІЇ ТЕРМІНУ «ДИДАКТИЧНІ УМОВИ» В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІКТ-КОМПЕТЕНТНОСТІ

Петренко Сергій Іванович

м.Суми

В статті аналізуються підходи науковців до трактування терміну «дидактичні умови». Розглядаються тлумачення поняття умови з різних точок погляду: мовознавчої, філософської і педагогічної. Визначаються і аналізуються родові поняття категорії «умови» в залежності від аспекту вживання. Вивчається вплив дидактичних умов на цілісну структуру і динаміку розвитку процесу навчання, яка має бути гнучкою, динамічною і змінюватися на кожному новому етапі. Успішне застосування дидактичних засобів в процесі навчання можливе лише через визначення повного комплексу необхідних і достатніх умов, що характеризують наступність і нові ідеї.

Ключові слова: умови, дидактичні умови, дидактика, педагогічні умови, навчальний процес, педагогічні прийоми, освітнє середовище.

Темп життя XXI століття постійно вимагає модернізацію підходів до освітнього процесу, підсилення акцентів на активізацію творчого потенціалу майбутнього спеціаліста, формування ІКТ-компетентності, внесення певних змін до традиційних методів і технологій навчання. Іншими словами, стають актуальними питання щодо дослідження дидактичних умов вирішення окреслених проблем в освітньому процесі вищих навчальних закладів.

Проблематиці питання дидактичних умов приділяли увагу в своїх працях науковці Ю.Бабанський, А.Вороніна, Т.Кулагіна, Е.Ложаква А.Новіков, А.Хуторський та ін. Однак дискусія щодо визначення змісту та основних складових поняття «дидактичні умови», яке становить методологічну основу дидактики, триває. Головна проблема полягає у відсутності достатньої кількості публікацій щодо висвітлення цієї теми і однозначно прийнятих означень, чим і обумовлюється потреба досліджень у даному напрямку.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови під редакцією В.Бусела приводиться дев'ять трактувань категорії «умова» [2, с.1506], у словнику української мови, який видано під керівництвом академіка І. Білодіда, – десять [9, с.441]. У них визначено, що умови – це обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь. За умови також приймають правила, які існують або встановлюються в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь. Аналогічно трактуються «умови» і в тлумачному словнику С.Ожогова [10].

В словотворчому тлумачному словнику російської мови Т. Єфремової приведені наступні тлумачення слова «умови»: сукупність положень, що лежать в основі чогось; те, що робить щось можливим інше, від чого залежить щось інше, що визначає собою щось інше [4].

Тлумачний словник російської мови під загальною редакцією Б.Волина і Д.Ушакова містить такі тлумачення слова «умови»:

- правила, що установлені для певної області життя, діяльності;
- обставини для якоїсь діяльності, обставини, в яких відбувається що-небудь;
- те, що робить можливим щось інше, від чого залежить щось інше, що визначає собою щось інше [11].

Філософський енциклопедичний словник визначає умовою те, від чого залежить дещо інше, або умова – це суттєвий компонент комплексу об'єктів, із наявності якого при необхідності слідує здійснення даного явища. Умови також розглядаються як дещо зовнішнє для явища, що включають в себе як зовнішні, так і внутрішні фактори [12, с.706-707].

В словнику термінів із загальної і соціальної педагогіки А.Вороніна слово «умова» трактується як обставина, від якої що-небудь залежить [3, с.117].

Академік А.Новіков вважає, що умови – це обставини, що обумовлюють появу/ розвиток того чи іншого процесу. І для будь-якої діяльності, очевидним є наступний набір груп умов: мотиваційні, кадрові, матеріально-технічні, науково-методичні, фінансові, організаційні, нормативно-правові, інформаційні [7, с.236].

Т.Кулагіна трактує поняття «умови» як обставини, які визначають ті або інші наслідки, поява яких заважає одним процесам або явищам і сприяє іншим [5, с.158].

Аналіз родових понять, на яких базуються підходи до визначення терміну «умова» показує, що в залежності від напрямку діяльності дослідника різняться і акцент в підході до тлумачення терміну.

Більшість мовознавців трактують поняття «умова» як обставини реальної дійсності, за яких відбуваються або здійснюються певні події, або як комплекс правил, чи вимог, що встановлені, або встановлюються в певній області життєдіяльності суспільства. Філософське тлумачення полягає в тому, що умова – це те, від чого залежить об'єкт, комплекс об'єктів, характер їх взаємодії, із наявності цієї взаємодії випливає можливість існування, функціонування і розвитку даного об'єкту. А підхід педагогів до трактування терміну «умови» характеризується обставинами, що впливають на появу і розвиток деякого процесу, умови і складають середовище, обставини, в яких вони виникають, існують і розвиваються. Системи умов, що впливають на певне середовище повинні бути динамічно взаємопов'язаними, щоб відповідати стану системи в даний час і розвивати її.

В педагогічній науці використовується як термін «дидактичні умови», так і категорія «педагогічні умови», яка

може бути застосованою до дидактичного процесу в залежності від контексту її вживання.

Ю.Бабанський використовує термін «педагогічна умова» і розуміє під ним сукупність обставин, які роблять успішним протікання навчального процесу [1, с.231].

А.Хуторський вважає, що сучасна педагогічна наука трактує дидактичні умови як сукупність факторів, компонентів навчального процесу, що забезпечують успішне навчання [13, с.14].

Е.Ложакова трактує дидактичні умови як спеціально створювані педагогом обставини педагогічного процесу, при яких оптимально співпадають процесуальні компоненти системи навчання, і вважає, що до них відносяться:

- вибір певних форм, засобів і методів навчання, а також методів і форм контролю за засвоєнням знань (тренажери, тести, інтерактивні навчальні комп'ютерні програми і т.д.);
- розробка і застосування спеціальних завдань;
- розробка і застосування системи оцінювання знань, умінь і навичок студентів [6, с.159].

Т.Кулагіна робить висновок, що в педагогіці умови не є самі по собі причиною певних подій, але в той же час вони підсилюють або послаблюють дію причини. І з цих позицій визначає умови як фактори, обставини, від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи. В цьому контексті дослідниця виділяє поняття «педагогічні умови» і «дидактичні умови» як взаємопов'язані, так і як специфічні в залежності від характеру діяльності, яка здійснюється [5, с.158]. Дидактичні умови вона тлумачить як сукупність факторів, що сприяють розвитку пізнавальної самостійності студентів [5, с.159].

Науковець вважає, що теорія і практика університетської освіти висуває ряд дидактичних умов, які можна об'єднати в три групи.

До першої групи відносяться дидактичні умови, дотримання яких забезпечує формування позитивної мотиваційної основи пізнавальної самостійності студентів, формування позитивної потреби і стійкого пізнавального інтересу.

Друга група умов в якості домінуючої мети пропонує успішне формування системи знань і умінь на основі самоуправління навчально-пізнавальною діяльністю, формування позитивної навчально-пізнавальної установки і пізнавальних умінь, пов'язаних з оволодінням, переробкою і застосуванням навчально-пізнавальної інформації.

Третя група дидактичних умов пов'язується з організацією ефективної реалізації пізнавального потенціалу студента, здійснення індивідуального підходу в умовах групової роботи до контролю і дидактичної корекції ходу навчально-пізнавального процесу [5, с.159].

Узагальнюючи наведені означення та характеристики дидактичних умов під останніми будемо розуміти підбір ди-

дактичних засобів, що створюють сукупність:

- 1) об'єктивних можливостей змісту, форм, і методів;
- 2) педагогічних прийомів освітнього середовища, які спрямовані на досягнення поставленої освітньої мети.

Добір дидактичних умов повинен створювати цілісну структуру, яка, враховуючи динаміку процесу навчання, була б достатньо гнучкою і динамічно змінювалася на кожному новому етапі. В такому випадку гарантоване функціонування цього процесу в оптимальному режимі.

Вважаємо за необхідне зазначити, що для будь-якого процесу повинна бути присутня група таких умов, що без наявності однієї із них процес не зможе повноцінно функціонувати, а вся група умов забезпечує його стабільне протікання. Цю групу умов будемо вважати необхідними. До достатніх умов відносяться умови, що підвищують ефективність і оптимальність функціонування будь-якого процесу.

У контексті дослідження, присвяченого формуванню ІКТ-компетентності майбутніх учителів математики, важливо виокремити такі педагогічні умови, які б сприяли ґрунтовному засвоєнню фундаментальних математичних знань і разом з цим забезпечували формування компетентності в області ІКТ. Вважаємо, що успішний вплив дидактичних умов на процес формування ІКТ-компетентності буде можливим лише через кількісний аналіз результатів та його подальше якісне опрацювання.

Детальний аналіз структури ІКТ-компетентності майбутнього учителя математики, проведений нами в [8], дозволяє пропонувати основні умови, дотримання яких сприятиме успішному формуванню ІКТ-компетентності. До них відносимо:

- застосування комплексу інноваційних комп'ютерно-орієнтованих форм і методів організації навчального процесу студентів;
 - застосування сучасних інформаційно-комунікаційних засобів в різносторонньому і ґрунтовному вивченні математики;
 - реалізація діагностичного підходу до діяльності студентів та її результатів.
- Серед достатніх умов виділимо:
- використання універсальних засобів опрацювання інформації з метою розкриття пізнавальних здібностей і творчого потенціалу кожного студента;
 - поєднання дидактичних надбань минулого та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Вплив і результативність згаданих умови наразі перевіряються на експериментальних майданчиках Сумщини. Нами досліджуються і виокремлюються ті умови, завдяки яким йде успішне формування ІКТ-компетентності майбутніх учителів математики як складової формування загальної педагогічної компетентності і без яких таке формування неможливе.

Література та джерела

1. Бабанский Ю.К. Педагогика: учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / [Ю.К.Бабанский, В.А.Сластенин, Н.А.Сорокин и др.]; под ред. Ю.К. Бабанского. – [2-е изд.]. – М.: Просвещение, 1988. – 479 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і головний редактор В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Воронин А.С. Словарь терминов по общей и социальной педагогике / А.С.Воронин / ГОУ ВПО УГТУ–УПИ, 2006 – С.135
4. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. – М.: Русский язык, 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.efremova.info/word/uslovie.html#U9h1tpR_vl8>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
5. Кулагина Т.И. Дидактические условия развития познавательной самостоятельности студентов экономических специальностей в процессе обучения иностранному языку / Т.И.Кулагина // Вестник ОГУ. – 2006. – № 6. – Том 1. – С.158-163 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vestnik.osu.ru/2006_6/25.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
6. Ложакова Е. А. Педагогические условия и принципы обеспечения эффективности процесса формирования информационной компетентности студентов музыкальных специальностей в ходе обучения информатике [Електронний ресурс] / Е.А.Ложакова. – Режим доступу: <<http://2013.moodleoot.in.ua/course/view.php?id=13>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
7. Новиков А.М. Педагогика: словарь системы основных понятий. /А.М.Новиков / – М.: Издательский центр ИЭТ, 2013. – 268 с.

8. Петренко С.И. Формирование ИКТ-компетентности как целостный процесс / С.И.Петренко / Вестник ТулГУ. Серия Современные образовательные технологии в преподавании естественнонаучных дисциплин. Вып. 12. – Тула: Изд-во ТулГУ, 2013. – С.193-197
9. Словник української мови: в 11 томах. — Том 10. – Київ: Наукова думка, 1979. 441 с.
10. Словарь русского языка" (1949, 22-е издание, 1990; 1992 с. – "Толковый словарь русского языка", совместно с Н. Ю. Шведовой). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <<http://www.ozhegov.com/words/37594.shtml>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
11. Т.4: С–Ящурный. / Толковый словарь русского языка / Гл. ред. Б.М.Волин, Д.Н.Ушаков; Сост. В.В.Виноградов, Г.О.Винокур, Б.А.Ларин, С.И.Ожегов, Б.В.Томашевский, Д.Н.Ушаков; Под ред. Д.Н.Ушакова. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1940. – 1502 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <<http://feb-web.ru/feb/ushakov/ush-abc/20/us499010.htm>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
12. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф.Ильичев, П.Н.Федосеев, С.М.Ковалев, В.Г.Панов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. –840 с.
13. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В.Хуторской // Ученик в общеобразовательной школе. – М. : ИОСО РАО, 2002. – С.135-157

В статье анализируются подходы деятелей науки к трактованию термина «дидактические условия». Рассматриваются толкования понятия условия с разных точек зрения: языковедческой, философской и педагогической. Определяются и анализируются родовые понятия категории «условия» в зависимости от аспекта употребления. Изучается влияние дидактических условий на целостную структуру и динамику развития процесса образования, которая должна быть гибкой, динамичной и изменяться на каждом новом этапе. Успешное применение дидактических средств в процессе обучения возможно только через определение полного комплекса необходимых и достаточных условий, которые характеризуют преемственность и новые идеи.

Ключевые слова: условия, дидактические условия, дидактика, педагогические условия, учебный процесс, педагогические приёмы, образовательная среда.

The article analyzes the approaches of scientists to the interpretation of the term "didactic conditions". It discusses the interpretation of the terms from different points of view: linguistic, philosophical and pedagogical. It identifies and analyzes the generic notion of "conditions" depending on the aspect of use. We study the effect of instructional conditions on the integral structure and dynamics of development of the educational process, which should be flexible, dynamic and will change at each new stage. The successful application of didactic tools in the learning process is only possible through the identification of the full range of necessary / sufficient conditions that characterize the continuity and new ideas

Key words: terms, didactic terms, didactics, pedagogical terms, educational process, pedagogical receptions, educational environment.